گفتوگۆی ئارام حاجی لەگەڵ کاروان کاکەسوور لەبارەی ڕۆمانی دەوڵەتی سەربازی هەڵاتووەکانەوە

ئەم گفتوگۆیەی لێرەدا بە نووسین بڵاو دەکرێتەوە، بەرهەمی گفتوگۆیەکی دەنگیی نێوان من و «کاروان عومەر کاکەسوور»ە لەبارەی ڕۆمانی «دەوڵەتی سەربازی هەڵاتووەکان»ەوە. دیارە زۆر لەوە زیاترە، بەڵام چڕمان کردووەتەوە و بەم شێوەیەی ئێستا دامانڕشتووەتەوە.

کاکەسوور دوور لە قەرەباڵغی خەریکی نووسینی ڕۆمان و بواری توێژینەوەیە. لەو نووسەرانە نییە میدیایان لە پشتە و بەرهەمەکانیان بەسەر خوێنەردا ساغ دەکرێنەوە. ڕۆمانەکانی بە تەکنیکی نوێ دەنووسێت و خاوەنی شێوازێکی تایبەتە بە خۆی. کۆمەڵێک بابەتی فکری و فەلسەفی جێگای بایەخی ئەون، بۆیە زمانەکەی لە ئاستی باودا نەماوە. ئەو نووسەری بەرهەمە ناڕاستەوخۆکانە. لە ڕۆمانەکانیدا بۆچوونی خوێنەر و دەق یەک ناگرنەوە، بەڵکوو ململانێ دەبێتە توخمێکی دیار. ململانێی تێگەیشتن و بۆچوونەکان، هیی ڕاقە و ئاڕاستەکان شوێنی وەرگرتن و پەسەندکردن دەگرنەوە. ئەگەر ڕۆمانەکانی پڕن لە گرێ، ئەوە بۆ کردنەوەیان تەنیا یەک ڕێگە نییە، بەڵکوو چەندان ڕێگە خۆیان دەردەخەن. یەک چیرۆک بەشێوەی ڕوون ناخرێتە بەردەستی خوێنەر، بەڵکوو ئاماژە و سەرەداو هەن کە دەکرێت هەر خوێنەرێک بە ڕێگەی خۆی مامەڵەیان لەگەڵدا بکات. هەمیشە لە بەردەم سەرەداوی زیاتر لە چیرۆکێکیت.

کارەکتەرەکانی کاکەسوور ئەوانە نین لای خەڵک ناسراون، ئەوانەیش نین پێگەی بەرزی کۆمەڵایەتییان هەیە، بەڵکوو کەسانی ناباو، بێزراو و پەراوێزخراون. ئەوانەن جووڵە دەخەنە کردەی گێڕانەوە و دەتوانن ئەنجامە چاوەڕوانکراوەکان بگۆڕن. هەموو ئەمانەیش لە ڕێگەی زمانێکی چالاکەوە جێبەجێ دەکرێن. ڕیتمی زمان خێرایە و ڕستەکان کورتن، کە لە ڕێی ئەو وشە و دەنگانەی هەڵیاندەبژێرێت هێز بەو ڕیتمە دەدات. خوێندنەوەی بەرهەمی کاکەسوور پێویستی بە پشووی درێژ، ڕامان و قووڵبوونەوەیە. بەشێک لە خوێنەرانیش دەڵێن ناتوانین بڵێین ڕۆمانەکانی بەگشتی باسی چی دەکەن. ئەوە ڕاستە،

چونکە ئەو لە گشتەوە بۆ تایبەت دەپەڕێتەوە. خۆی لەو شتانە دەپارێزێت کە خوێنەر خۆی دەیانزانێت؛ تیشک دەخاتە سەر لایەنی شاراوەی ئەو شتانە. ئەرکی کۆکردنەوەی پارچە بڵاوەکان دەخاتە سەر شانی خوێنەر. ئایا ڕۆمانەکانی بۆ خوێندنەوە و تێگەیشتن سەختن؟ بەڵێ. بەڵام ئایا خوێنەر ئەگەر خۆی لەگەڵیاندا ماندوو بکات، ناتوانێت ئەو سەرەداوانە بدۆزێتەوە و چیرۆکەکان بگەیەنێتەوە یەک؟ دەتوانێت و چێژیشیان لێ دەبینێت. من لێرەدا باس لە ئەزموونی خۆم دەکەم کە لە خوێندنەوەی بەرھەمەکانیدا ئەو چیژەم بینیوە. گەیشتمە ئەو باوەڕەی، کارکردن لەسەر ڕۆمانی «کاکەسوور» بۆ لێکۆڵینەوەی ئەکادیمییش ئاسان بە دەست نایەت. خوێنەر بە ڕوونی دەرک بەو تیۆریيانە دەکات کە لە بەرھەمەکانیدا کاریان پێ کراوە.

ڕۆمانی دەوڵەتی سەربازی هەڵاتووەکانیش وەک ئەوانەی تر خوێندنەوە و تێگەیشتی سەختە، بەڵام ناکرێت دەقێکی لەم شێوەیە بە ئاسانی بنووسرێت، هەتا خوێنەریش بە ئاسانی وەریبگرێت. لە دوای خوێندنەوەی هەر چەند لاپەڕەیەک کۆمەڵێک پرسیارم دەهاتنە بەردەم و ڕاستو□وخۆ لە کاکەسوورم دەکردن. ئەویش وەڵامی دەدامەوە. گفتوگۆکە بەو شێوەیە دەستی پێ کرد و ئەمەی لێ بەرھەم هات.

ئارام حاجی

ئارام حاجی:

ناونیشانی ڕۆمانەکە، دەوڵەتی سەربازی هەڵاتووەکان، دژایەتییەک دەردەخات. دەکرێت بڵێین پارادۆکسێکی سیمۆنتیکایی نیشاندەدات. سەرباز کاتێ پێی دەگوترێت هەڵاتوو کە لە دەوڵەت ڕا دەکات، بەڵام لێرەدا سەربازی هەڵاتووەکان دەوڵەتێک دادەمەزرێنن. بەوەیشەوە ناوەستن، هەموو ئەوانە سزا دەدەن کە ملکەچی یاساکانی ئەم دەوڵەتە نابن. وەک دەبینین ئەم ناونیشانە پارادۆکسێک دەخاتەڕوو و زانیارییەکیش دەگەیەنێت، کە ئەو زانیاریییە لە هیی تێگەیشتنی گشتی جیاوازە. ئاماژەی ئەوەیش بە خوێنەر دەدات سیاسەت بابەتێکی ڕۆمانەکەیە. دیارە ململانێ توخمە زەقەکەی سیاسەتە. چۆن ناونیشان بەگشتی و هیی ئەم ڕۆمانە بەتایبەتی دەتوانێت ببێتە چاوگێک بۆ بەرھەمهێنانی واتا؟ چۆن بەو توخمانەی سنووری نێوان خۆی و تەواوی دەقەکە دەسڕێتەوە، هەتا لەوە دەربچێت بڵێین تەنیا دەروازی□ی□کە بۆ چوونەناوەوەی دەق، بەڵکوو وەک کردارێکی سیمۆنتیکاییش لە بزواندنی ئەو توخمانەدا بەشدارە؟

کاروان کاکەسوور:

نەک تەنیا ناونیشان، بەڵکوو تێکڕای توخمەکانی تری وەک کارەکتەر،

ڕووداو، گرێچن، پێگەی ڤەبێژەر (ناڕێتەر)، کات، شوێن و ئەوانەی تریش لە ڕۆمانی فرەدەنگدا، کە ڕۆمانی پۆستمۆدێرنە، گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، بەوەی ڕەهەندی ئەزموونگەری (experimental dimension) دەگرێتە خۆی، کە ڕووبەڕووی هەموو قاڵب و کلێشەکان دەبێتەوە. ئەو توخمانەی دەیانخاتە ڕوو، بزۆکن و لە جووڵەی بەردەوامیاندا مانای نوێ بەرهەم دەهێنن، بە ڕادەیەک ناتوانیت لە چێوەیان بگریت و تەنیا لە مانایەکی دیاریکراودا قەتیسیان بکەیت، بەڵکوو گومان و پرسیار وا دەکەن لە هەر دۆخێکدا بە شێوەیەکی جیاواز لە هیی پێشوو لێکیان بدەیتەوە. هەموو ئەمانە لە زماندا ڕەنگ دەدەنەوە، بەوەی زمان مەڵبەندی بەریەککەوتنی توخمە جیاوازەکانە. لەبەر ئەوەیشە ڕۆمانی فرەدەنگ هەم فرەییی توخمەکان دەگرێتە خۆی و هەم ڕەهەندی ئاڵۆزییش. ئاڵۆزی بەرهەمی ئاوێتەبوونی توخمە جیاوازەکانە. دەکرێت بڵێم ئەوە تەنیا ڕۆمانووس نییە لە ڕێی کردەی پێکهێنانی دەقەوە ڕووبەڕووی پرسیارە بوونگەراکان دەبێتەوە، بەڵکوو خوێنەری نموونەییشە، کە دەست دەداتە گەمەی هەڵوەشاندنەوە و پێکهێنانەوە.

ناونیشان وەک ئاماژەیەکی زمانەوانی (linguistic sign) تەنیا ڕەهەندی تامەزرۆیی (suspense) و تەفرەدان لە خۆ ناگرێت، بەڵکوو ڕەهەندی چڕکردنەوە، هێنانەبەرچاو، پێشبینی، خستنەڕووی گریمانەکان، دژبەیەکیی نێوان شتەکان و هیی دیکەیش پیشان دەدات، کە ئەوانە تێگەیشتنێکی سەرەتایی لای خوێنەر پێک دەهێنن، تا لە ڕێیەوە بچێتە ناو ئەو دایەڵۆگەی لەگەڵ دەقەکە دایدەمەزرێنێت، کە بەوەدا شپرزەیی و ڕاڕایی خەسڵەتی دیاری دەقی فرەدەنگن، ئەوە ئەم تێگەیشتنە لە هەر بەریەککەوتنێکدا گۆڕانی بەسەردا دێت. لێرەدا هێزی ناونیشانی ناڕاستەوخۆ دەردەکەوێت و لە هیی ڕاستەوخۆ جودا دەبێتەوە، کە لە دووەمیاندا ڕۆمانووس خۆی دەکاتە چاوساغ و ڕێپێشاندەری خوێنەر، بەوەی هەر لە سەرەتاوە پێی گوتووە دەقەکە بە کوێ دەگات، یان لانی کەم لە ڕێی هەندێک ئاماژەی سادەی زەقەوە ئەوەی ڕاگەیاندووە ململانەی هێزی چاکە و خراپە دەگرێتە خۆی. بە نموونە دەکرێت ڕەنگی سپی، فریشتە، پەپوولە، لە بەرانبەریشدا ڕەنگی ڕەش، ئیبلیس، مار و هیی دیکە ئەوە دەربخەن ڕۆمانووس هەر لە سەرەتاوە لایەنگری لایەکە و دژی لایەکی ترە. ئەمەیش وەها دەخوازێت پرینسیپی (سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی) لە بەرچاو بگیرێت. پێویستە تێکڕای شتەکان بەو ئامانجە بگەن، کە بە پێوەری کۆمەڵگە پەسەندە. مانای وایە خوێنەر دەیناسێت. زمان سادەیە و لە ڕێی گوتەی ڕەونەقدارەوە خۆی دەردەبڕێت، بەڵام ناونیشانی ناڕاستەوخۆ وەک گوترا هەڵگری خەسڵەتی ڕاڕایی و شپرزەییە، ئاڵۆزە

و شیفر لـ خی دگرت، ک دکرت هر خونرک ب شوازی خی
هوـی کـردنوی شیفرکـان بـدات و مانـای جیـاواز نک ل هیـی
خونرکی دیک پک بهنت، بکوو ئو مانای لویش جیاواز
بت، ک لای مانووس هی.
ناونیشان ل مانی نودا بایخی زری پ ددرت، ک (جیرار
جینت) ب تکستی هاوتریب (Parallel texts) ناوی دبات، بو
مانای ئو کنای درو و ناوو پک دگینت، ک نک
تنیا ئرکی گیاندن و ناساندنی دق، بکوو هیی پدانی کمک
ئاماژیش دگرت ئست. ل پلی شمی ئامادیدا مامستا
(بندر علی مندلاوی) ئدبی عربیی پ دگوتین. ل کتاییی
کتبکدا بشـک ب هـونری چیـرک ترخـان کرابـوو. بودا ئو
مامستای خی نووسر بوو، ئو زر بایخی پ ددا. دیویست
زیاتر لومان پ بت، ک ل کتبکدا هی. من خیشم تاز
دستم دابوو نووسینی چیرک. لبارەی ناونیشانو گوتم ل تارای
بـووک دچـت، ک وا دردکوـت ووی داپـشیـو، بـام نک هر
نیشاردوو توو، بکوو جوانتریش دریخستوو.
هوـم داو لـم مـانـدا ووبووی چـنـد بـا بتک ببمو، ک
تنیا بشکیان دیار و دبینرت، دنا بشکی تریان نادیار،
بو مانای واقیعک هی و شتکانی خی خستوونت وو، بام
هونری مانی فرنگ ئو دخوازت ل برانبر ئو دیاردا،
نادیار پشان بدرت، ک ئم نادیار دژی دیارک نیی، بکوو
سنووری نوانیان هدگیـت و ئمیان هز بویان ددات، بگر
نادیار وا دکات دیار چالاک ببت، بو مانای بکوتە جوو و
مانای تری ل برهم بت. ب مانایکی دی، واقیع و خیا وک دوو
ووبری جیاوازی دژبیک درناکون، بکوو ئو توخم بزکان
هردووکیان دکن یک. واقیعک ئوی پ گوتووین، ک دوتک
هی و موجاهیدکان پکیان هناو. ئم داعشمان دیو و ئاگامان
ل وردکاریکـانیتی، بـام لـردا چمکـی دوت دخزـت و
گانی بسردا دت. وات ل هیی موجاهیدکانو دبت هیی
سـربازی هاتووکـان. ب مـانـایکی دی، ئگر ئم مژوویکـی
زانراومـان هی و داعش دروسـتی کـردوو، ئو پویسـتمان ب
دروسـتکردنی مژوویکـی تـری نزانـراو هی، ک دبـت سـربازی
هاتووکـان ببـن بکری. پارادکسـکی تـر ئوی چپکـان
دیانوت دوتک لسر شوازی موجاهیدکان پک بهنن، ب
مرج ئوان وا ناسراون دژی دوتن و ب ئامرازی سرکوتکردنی
دادنـن. ئم بـواری خیـا و تیـدا فانتازیـا دبینـت.
لرو سرنجت ب هندی چکردنو، هنا نبرچاو، پشبینی،

خستنەڕووی گریمانەکان، دژبەیەکیی نێوان شتەکان ڕادەکێشم، کە پێشتر گوتم لە ناونیشاندا هەن. زەوینەی ئ□و □□خساوە، تا بە درێژاییی دەقەکە خوێنەر لە ڕێی تەکنیکەکانی گێڕانەوەوە بگاتە ئەوەی لە کوێدا پێشبینی و چاوەڕوانییەکانی کورتیان هێناون، کە لە ڕۆمانی فرەدەنگدا توخمی ناکاوی (Sudden) بایەخی گەورەی پێ دەدرێت. ئەو فیلۆسۆف و بیرمەندانەی ڕەخنەیان لە چەمکی حەتمیەتی مێژوویی گرتووە، کە لە بەشێکی بەرهەمەکانی پێشوومدا نووسینی هەندێکیانم بە سەر کردووەتەوە و بۆچوونیانم هێناوەتەوە، هێزی گەورەیان بەم شێوازە داوە، بەوەی پێیان وایە مێژوو بریتی نییە لە هێڵی ڕاست، تا بەپێی قۆناغەکان بچێتە پێشێ، بەڵکوو پڕە لە وەستان، پێچکردنەوە، لادان، نووشتانەوە، گەڕانەوە و هیی دیکە. چەمکی کاتیش گۆڕانێکی زۆری بەسەردا هاتووە و لەوە دەرچووە بەپێی سیستەمێکی ڕێک ببزوێت، بەڵکوو کۆمەڵێک ئاڕاستەی پێچەوانە دەگرێت. هەر ئەمە وای کردووە ناونیشان بە ئاسانی خۆی بە دەستەوە نەدات و لە یەک مانادا کورت نەکرێتەوە، بەوەدا ئەو ناونیشانە ڕاستەوخۆ و زەق نییە، ئەوە توانای توانەوەی هەیە و دەکرێت تێکەڵی سەرتاپێی دەقەکە ببێت. لە خۆم ڕادەبینم بڵێم چەمکی دەوڵەت تەنیا لەم سنوورەدا نامێنێتەوە، بەڵکوو بە کۆمەڵێک چەمکی دیکەوە پێوەست دەبێت، کە یەکێکیان شۆڕش و ئەوەی دیکەیان یاخیبوون□. ل□□□یشەوە چەمکی سەردار و کۆیلە دێتە گۆڕەپان (سپەیس)ی دەقەکەوە، کە لە کارەکتەری وەک (مەیسوون چەلەنگ)، (ماریلۆک) و ئەوانەی ترەوە بەرجەستە دەبن، تا ڕوانینی جیاواز لەو بارەیەوە بخرێتە ڕوو. بە هەمان شێوە سەرباز و سەربازی هەڵاتوو دووچەمکی دیکەن، ک□ ل□□□ و لەوێدا دێنە پێشێ و دۆخیان دەگۆڕێت. هەموو ئەم چەمکانە لە شوێن و کاتی جیاوازدا دەردەکەون، تا بەردەوام مانای نوێ بە خۆیانەوە بگرن. وەک دەبینیت دەقەکە بە قووڵایی مێژوودا ڕۆ دەچێت و لە ڕێی تەکنیکەکانی گێڕانەوەوە چەند نەوەیەک دەهێنێتە سەر شانۆ.

ئارام حاجی:

بەڵێ، لەم ڕۆمانەیشدا وەک بەشێکی زۆری ئەوانەی ترت تاکهێڵ ون دەبێت و ڕووداوەکان بە یەک ئاڕاستەدا ناچنە پێشەوە. شێوازی گێڕانەوە فرەجەمسەرە و ئەو جەمسەرانە بە ناو یەکدا دەچن. دەقەکە بە دوو کارەکتەر دەست پێ دەکات. پزیشک زێوێ بە ڕێشاری کوڕی دەڵێت پێویستە ئەم شارە بە ج□ ب□ه□□□ت. ل□□□یشدا ئەو پارادۆکسە دێتە پێشەوە و ڕوو□□ووی تێگەیشتنی باو دەبێتەوە. وا زانراوە دایک دەست بە ڕۆڵەیەوە دەگرێت و نایەوێت لێی دوور بکەوێتەوە، بەڵام ل□□□دا ئەو دایکە دەیەوێت کوڕەکەی خۆی و شارەکەیش بە ج□ ب□ه□□□ت،

بە ئەوەی ئەو شوێنە دیاری بکات کە پێویستە بۆی بچێت. ئەم گوتەیەی پزیشک زۆوە ئاماژەیە بە هەبوونی کێشەی دەروونی و کۆمەڵایەتی، بەو واتایەی کێشەکە جارێک لەگەڵ خۆیدایە و جارێک لەگەڵ ئەوانەی تردا. دەمانخاتە بەردەم پێوەندیی مرۆڤ بە ژینگەکەیەوە. بەر لەوەی بچینە ناو دەقەکەوە، ئاماژەی ئەوە دراوە ئەم ژینگەیە کەوتووەتە بەر مەترسی، بەڵام مەترسییەکان جارێ دیار نین. تەنیا لە ئاستی ئاماژەدا هەن. پرسیاری ئەوەی بۆچی دایک سورە لەسەر ئەوەی کوڕەکەی بڕوات و بە جێی بهێڵێت تەنیا یەخەی ڕەشار ناگرێت، بەڵکوو دەپەڕێتەوە و دەبێتە هیی زۆر خەڵکی شاریش. دەیانکاتە دوو بەشەوە. بەشێک پێشبینی دەکەن سەر هەڵبگرێت و بەشێکیان بە پێچەوانەوە. جادووگەرەکانیش وەک هەمیشە دێنە پێشەوە. ئەوانیش دەبنە دوو بەش. دیارە ئەمە دەبێتە پێشبینیی خوێنەریش. لە بارەی دەستپێکی ڕۆمانەوە بۆچوونی جۆراوجۆر هەن کە جەخت لەسەر کاریگەرییەکەی دەکەنەوە. تۆ خۆت لەو بارەیەوە چی دەڵێیت؟ ئەو دەستپێکە تا چەند کۆمەکی کردەی گێڕانەوە دەکات، تا پێشبینییەکان تێک بشکێنێت و ڕێگایەکی پێچەوانەی هەردوو لا بگرێت؟

کاروان کاکەسوور:
پێم وایە دەستپێک لە ڕۆمانی فرەدەنگدا یەکێکە لە کێشە سەختەکان و هەر لە سەرەتاوە یەخەی ڕۆمانووس دەگرێت. ڕۆمانی فرەدەنگ وەک هیی باو نییە، تا لە یەک ئاڕاستەی ڕوون پێک هاتبێت، بەڵکوو بریتییە لە کۆمەڵێک ئاڕاستەی جیاوازی نادیار. چۆن ئەو دەستپێکە سنووردار نەکرێت و نەبێتە هیی یەک ئاڕاستە؟ من لێرەدا پێ لەسەر چەمکی دایەلۆگ دادەگرم، کە ئەم چەمکە زۆر لەوە فرەوانترە وا لە تێگەیشتنی باودا هەیە و لە نووسینی میللیدا ڕەنگی داوەتەوە، بەڵکوو بریتییە لە هەبوونی ئەو دەنگەی بانگەوازی دەنگەکانی تری دەرەوەی خۆی دەکات، کە ئەمە گۆڕینی دۆخێکی داخراوە بە دۆخێکی کراوە. ئەم دەنگە توانای هەیە گوتارە جیاوازەکان بەر یەک دابدات و هیی نوێیان لە پێک بهێنێت. لێرەوە جۆری پێوەندییەکەی نێوان خوێنەر و دەق دیاری دەکرێت، بەو مانایەی کاتێ ئەو دەستپێکە دایەلۆگئامێزە و ڕووی لە کرانەوەییە، ئەوە خوێنەر بەرەو نەزانراو ئاڕاستە دەکات و دەیخاتە بەردەم لێکدانەوەی دراوەکان و پێکهێنانی تێگەیشتنی جیاوازی خۆی.
بەگشتی لە ڕۆمانی مندا، کە پرینسیپی (سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی) تێک شکاوە و کات بازنەیییە، ئەوە وەک چۆن کۆتاییەکی دیاریکراو نییە، بەڵکوو دەشێت کۆمەڵێک کۆتایی هەبن، بە هەمان شێوە ناکرێت یەک سەرەتای بۆ دابنێیت. بەم شێوەیە خودی دەستپێک دەبێتە کێشە و

پویستی بو هی لک بدرتو. (جیرار جینت) ل کتبی (گوتاری حیکایت… توژینوک لباری متدو)دا کات ل مانی (گان ب دوای کاتی گومبوو)ی (مارسل پرست) دکتو، ئاماژ بو کشی دکات و لانی کم حوت سرتای ب دادنت. ئم خستی مانی نوی و ل هیی باوی جودا دکاتو، ک ب گشتی هم سرتای زق و هم کتاییشی.
هبزاردنی ئم دستپک دشت بشکی پوندیی ب نائاگاییو هبت، بوی ئدب پشت ب خیا دبستت و خییش سنووری نیی، تا لکدانوی تواوی ب بکیت، بام ل کخستنوی خیادا ئاگایی دبینت، ک مانووسی ئزموونگر بپی تگیشتنی ئستای دایدژتو. چ وشیک ب کار بهنت، چن لگ بیرکی تردا ئاوتی بکات، ب چ شوازک بیگینت و هیی دیک. لباری ئو بشی پرسیارکتو، ئایا دستپک چند هز ب کردی گانو ددات، تا پشبینییکان تک بشکنت و یکی پچوانی هردوو لا بگرت، ئو وک پشتر گوترا ناکاوی خستی دیاری مانی فردنگ، بو مانای هبوونی فرییی توخمکان وا دکات ب هر بابتک وانینی جیاواز بخرت وو. کارکتر، وواداو، کات، شون و هیی دیکی جیاواز هن. ئوی لای کارکترک پسند، لای یککی دیک پچوانی. ئوی ل سردمکدا بایخی هی، ل سردمکی دیکدا پووچ دبتو. ئو بهایانی ل شونکدا برز سرنج ددرن، ئو ل شونکی تردا وا نین. بم شویی شتک لو دردچت تنیا پوندیی ب دوو لاینو هبت، بکوو کمک لاینی تریش لو ناواستدا دردکون.
گشکردنی وواوکانیش پوندییان ب درکوتنی ئو دنگ جیاوازانو هی. ب نموون لباری چمکی ششو وانینی جراوجر دخرنو وو. ئایا (کیدارا چلنگ) وک (ئازاد شکمیرسی) و (ئاری سوارچاک)؟ ئایا (پاوان پاو)یش ل هرسکیان جیاواز نیی؟ ناکرت بین ئاستی (میسوون چلنگ) پچوانی ئاستی همووان؟ لردا پویست بگوترت، ک پشبینییکان ن ب دی دن و ب تواوییش کورت دهنن، بو مانای شوازی فردنگی نادات شتکان ب هایی دربکون و ب خاکی دیاریکراو بگن، مادام بژمار ئاستی تر هن. ئایا ئو ئنجامی (شار) پی دگات، مانوی ل شار، یان درچوون لی؟ ئایا ناکرت بین هردووکیان و زیاتریش ل خ دگرت؟ شتکان ل دنیای پستمدرندا بگرد نین، بکوو فرنگ، فرگ، فرشو، فرهند و فرئاستن. ئو تیریستانی لباری تیریی خونرو نوسوویان، ک (ئایزر) یککیان، پ

لەسەر ئەو کاریگەرییە دادەگرن، کە لە خوێندنەوەی دەقەوە بەرهەم دێت، نەوەک بەدیهاتنی پێشبینییەکانی خوێنەر، بگرە پێویستە دەق نائومێدی بە ئەو وەرگرە بهێنێت. ئەوەی پێ نەڵێت، کە دەیزانێت و چاوەڕێیەتی لە دەقدا پێی بگاتەوە، بەڵکوو پێویستە بیخاتە بەردەم ئەنجامی چاوەڕواننەکراوەوە، تا هەم باوەڕەکەی تێک بشکێت و هەم بچێتە ئاستی ڕاڤەیشەوە. ڕۆمانی فرەدەنگ نەک تەنیا کردەی تێکشکاندنی باوەڕەکانی ڕۆمانووسە، بەڵکوو هیی خوێنەریشە. ئایا من خۆم وەک نووسەری دەقەکە دەمزانی ئاڕاستەی ڕووداوەکان بۆ کوێ دەگەن؟ نەخێر، بەڵکوو ڕووم لەو نەزانراوە بوو و لە ئەنجامی ململانێی چیرۆکە جیاوازەکانەوە بەردەوام ئەو باوەڕەم گۆڕانی بەسەردا دەهات، بگرە گەلێجار پێشبینینەکانم کورتیان دەهێنا. لەم ڕۆمانەیشدا هەوڵم داوە ئەنجام بە لاوە بنێم و شتەکان بە کراوەیی بهێڵمەوە، کە ئەوانە لای خۆیشم کۆتاییان دیار نییە.

ئارام حاجی:

خوێنەر کاتێک پێرستی ڕۆمانەکە دەخوێنێتەوە، چوار وشە، یان دوو جووت وشە سەرنجی ڕادەکێشن کە زۆر پاتە دەبنەوە: ئاسایی و نائاسایی، نموونەیی و نانموونەیی. بۆ نموونە بەرەو شارێکی نموونەیی، گەڕانەوە بۆ شارێکی نانموونەیی، ماڵێکی نائاسایی لە شارێکی نانموونەییدا، بووک و زاوایەکی نائاسایی لە شەوێکی ئاساییدا و هیی تریش. هەر لە دەروازەی ڕۆمانەکەدا گوتەیەک لەبارەی ئەو چوار چەمکەوە هەیە. شتەکانی ڕۆمانەکە لەنێوان ئاسایی و نائاسایی، نموونەیی و نانموونەییدان، بەڵام ئاسایی چییە و نائاسایی کامەیە؟ کێ نموونەیی و کێ نانموونەییە؟ بۆ نموونە یاوەر و پاوەر هەر برا نین، جمکیشن، بەڵام نازانین کامیان ئاساییە و کامیان نائاسایی، کامیان نموونەیی و کامیان نانموونەییە. لە ڕێگای هاوڕێیەکی باوکیانەوە دەزانین ئەوەی بە یاوەر ناسراوە و لە شاردا ماوەتەوە، پاوەرە، بە مەرجێ ئەو برایە خۆیشی تازە ڕووبەڕووی ئەم ڕاستییە دەبێتەوە. دوو کەسێتیی زۆر جیاوازن و لە دوو ماڵی جیاوازیشدا گەورە کراون. ئەوەی لە شاردا ماوەتەوە و دووکانی خەڵووزی هەیە، بە ڕواڵەت مرۆڤێکی نەریتییە و ترسی لەوەیە تێکەڵی خەڵک ببێت، بەڵام لەناوەوە خاوەنی ڕوانینێکی پێچەوانەیە. فەلسەفەیەکی تایبەتی بۆ ژیان داڕشتووە. پێی وایە مرۆڤ بە ئەوە شۆڕش هەڵدەگیرسێنێت، تاج بە دەست بهێنێت، بەڵام ڕاستییەکەی ئامانجی لستنەوەی پێڵاوە. ئەگەر ناتوانێت ئەوە بە ئاشکرا دەربڕێت، مانای ئەوە نییە دەستی لێ هەڵگرتووە. تەنیا پێڵاوی مرۆڤ دەبینێت، تەنانەت چاو دەبڕێتە پێڵاوەکانی پووری و هەست بە ئازاری ویژدان دەکات، وەک بڵێی پێڵاو خودی کەسەکە بێت.

ئەوی زاوا ناچێتە لای پرچسیای بووک، تا ناو شەروالەی پڕ خەڵووز نەکات. شەوێک بەڕێ دەکەن کە خاڵەی نییە لە کۆمیدیا. ناکرێت ئەم کارەکتەرە بخەینە ژێر چەتری یەکێ لەو چوار ناونیشانەوە. ئەمە لە کارەکتەرەکانی تریشدا ڕەنگی داوەتەوە. بۆ نموونە پارێزا کە دواتر دەبێتە ڕۆماننووس و ژیاننامەی خۆی دەنووسێتەوە، سەختە بزانرێت کام لەو چوار خەسڵەتەی هەیە. خوێنەرەکانیشی لەوە ناگەن. ئەو بەشەی ڕۆمانەکەتت لەژێر ناونیشانی ژیانەکی نانموونەیی و ژیاننامەیەکی نائاساییدا نووسیوە. ئایا ئەم ناجێگیرییە بەر لەوەی هیی ڕۆمانەکە بێت، هیی واقیعەکەیە، یان ئەدەب بەگشتی و ڕۆمان بەتایبەتی زیادەڕۆیی لە پیشاندانەوەی دیاردەکانی واقیعدا دەکات؟

کاروان کاکەسوور:

پێشتر گوتم واقیع و خەیاڵ دوو ڕووبەری جیاواز و دژبەیەک نین، بەڵکوو دەکرێت وەک یەک کایە بیانبینین، بەڵام ئەمە کاتێ ڕوو دەدات، کە دوالیزمەکان تێدەپەڕێنین و بەو ئەنجامانەدا دەچینەوە وا تا ئێستا پێیان گەیشتووین. بە مانایەکی دی، کاتێ ئەم تێگەیشتنە جێ دەهێڵین، کە لەوەدا بەرجەستەیە شتەکان لە خودی خۆیاندا خراپ، یان چاکن و ئەوە دەخەینە بەرچاو، کە دەشێت لە هەر جووڵەیەکدا چییەتییان بگۆڕێت، ئەوسا پێناسەی دیکە بۆ هەر یەکە لەو توخمانە دەکەینەوە، بۆ ئەوەی بهێڵین ئەم پێناسەیە بە جێگیری بمێنێتەوە. لەمەوە دەگەینە ئاستی شاراوەی شتەکان و بە شێوازی جیاوازتر دەریاندەبڕینەوە، کە ڕۆمانی فرەدەنگ بەو تەکنیکانەی دایهێناون، توانای بەڕێوەبردنی ئەم کردەیەی هەیە، کردەی گواستنەوەی وێنەکان لە واقیعەوە بۆ خەیاڵ و لەوێوە بۆ نووسین. لێرەدا بۆ خوێندنەوەی خەم سێ ئاست هەن و بە شێوەیەک لە شێوەکان لە یەکتر جیاوازن، بۆیە سەختە وێنەی نووسراو دەقاودەق وێنەی خەیاڵ بێت و هیی خەیاڵیش ڕێک هەمان ئەوەی واقیع نییە، بەڵکوو هیی نووسراو تێپەڕێنراوی دووانەکەی ترە. لەبەر ئەوەیشە ناجێگیرە و دەکرێت بە زۆر شێوە لێک بدرێتەوە.

هونەری پێداچوونەی ئەنجامە بەدەستهاتووەکان هەر بە تەواوی لە ڕۆمانی فرەدەنگدا بەرجەستەیە، بەوەی واقیع هەڵدەوەشێنێتەوە و بەپێی ڕوانینی کارەکتەرەکان دایدەڕژێتەوە، کە هیی ئەمیان لە هیی ئەویان جیاوازە. بە مانایەکی دی، ئەو واقیعە نەک هەر بە ڕێی جۆراوجۆر تێک دەشکێنرێت، بەڵکوو بە شێوازی جیاوازجیاوازیش دادەڕژرێتەوە، بە ڕادەیەک بە قەدەر ژمارەی کارەکتەرەکان واقیع دەردەکەوێت، کە هەموویان لە واقیعە زانراوەکە جیاوازن. زمان بەوەدا مێتافۆر و ڕەوانبێژی دەگرێتە خۆی، ئەوە شتەکانی واقیعی تێدا دەخزێن و بە شێوازی تر دەردەخرێنەوە، بۆیە ئیکزۆتیک، یان

سەمەرەیی توخمێکی دیاری ئەم شێوازەی ڕۆمانە. لێرەدا سنوور لەنێوان ئاسایی و نائاسایی، نموونەیی و نانموونەییدا دەسڕێتەوە. هیچ یەکێ لەو چەمکانە جێگیر نییە، بەڵکوو بەردەوام لە گۆڕاندایە، کە ئەمەیش وا دەکات لە ڕۆمانی فرەدەنگدا کۆتایی هەڵبگیرێت، یان وەک گوترا زیاتر لە کۆتاییەک هەبن.
تۆ (یاوەر) و (پاوەر) بە نموونە دەهێنیتەوە، کە سەختە بزانرێت کامیان نموونەیی و کامیان نانموونەییە، وەک چۆن ناتوانین بگەینە ئەوەی، ئاخۆ کامیان ئاسایی و کامیان نائاساییە. ئەگەر سەختە لەم ڕووەوە ئەنجامێکی ڕوون بە دەست بهێنین، ئەوە مانای ئەوە نییە کۆمەڵێک چیرۆکی جیاوازی هەردووکیان نایەنە ناو گۆڕەپان (سپەیس)ی دەقەکەوە. خراپتێگەیشتن، یان لێکحاڵینەبوون (misunderstanding) یەکێکە لە خەسڵەتەکانی ئەم شێوازەی من، بەوەی ئاڕاستە جیاوازەکان یەکتر دەبڕن و جۆرێک لە پاشاگەردانی دێتە کایەوە، کە هونەری ڕۆمان بریتییە لە پاشاگەردانی. لە ڕۆمانی فرەدەنگدا چیرۆکە وردەکان جێگەی بایەخن و هەر ئەوانیشن کردەی گێڕانەوە بە زیندوویی ڕادەگرن، بگرە هێز دەدەنە ڕیتمی ئەو گێڕانەوەیە. پێشتریش گوتوومە هۆکار و ئەنجام لە دنیای پۆستمۆدێرندا بایەخیان نامێنێت. ئەوەی لە شاردا ماوەتەوە، (یاوەر)ـە، یان (پاوەر)، شتێک لەوە ناگۆڕێت، کە ئەو کارەکتەرە ژیانێکی جیاواز لە هیی ئەوانەی تر تاقی دەکاتەوە، کە نە لە هیی (هێزدار)ی باوکی دەچێت و نە لە هیی (فەرەیدوون)ی کوڕیشی، وەک چۆن تەواو لە هیی (پرچسیا)ی هاوسەر و (هێلانە)ی کچیشی جیاوازە. خۆت ئاماژەت پێ کرد ناوەوە و دەرەوەی (یاوەر) لە یەکتر جیاوازن. بەڵێ، جیاوازن، بەڵام دژی یەک نین، بەڵکوو هەردووکیان کەسێتییەکەی پێک دەهێنن. دیسان ئەوە دەخەمەوە بەرچاوە، کە شڵەژان، ڕاڕایی، نیگەرانی و دوودڵی خەسڵەتی ڕۆمانی فرەدەنگن، مادام گوتە و هەڵسوکەوتی هەر یەکەیان پێوەستە بە تۆڕێکی فرەوان و چڕی پێوەندییەوە. من خۆم هەمیشە هەوڵ دەدەم سنووری نێوان مۆنۆلۆگ و دیالۆگ بسڕمەوە، بەو مانایەی گەردوونێک هەیە و هەموو ئەو دەنگانەی تێدا دەبیسترێن.

ئارام حاجی:

من وەک خوێنەرێک لە سەرەتای ئەم ڕۆمانەدا ڕووبەڕووی ڕیتم بوومەوە. کاتێکیش دەڵێم ڕیتم مەبەستم ئەو زمانەیە کە ئەو هەموو شتە جیاوازەی لێ بار کراون و بەو ڕێگە پێچاوپێچانەیەدا دەبات، بە ئەوەی لە خاڵێکدا بوەستێت. ڕیتمی گێڕانەوە بە شێوازی جیاواز ڕۆ دەچێتە نێو کایە جیاوازەکانی مێژوو، کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی، کولتووری و زۆری ترەوە. کات و شوێنی جیاواز دەبڕێت. سەردەمەکان

دەگەیەنێتەوە یەک. ه□ن□ی □ووداوەکان تۆڕێک پێک دەهێنن لە هیی
جاڵجاڵۆکە دەچێت. ئەو ڕیتمە بەردەوام و بە شێوەی خێرا بابەت لە
دوای بابەت دەخاتە ڕوو. ئەمانە وایان کردووە ئەگەر خوێنەر تەنیا
سێ دێڕ بپەڕێنێت یان بۆ ماوەیەکی کورت خەیاڵی لای نەمێنێت،
چیرۆکێکی لە دەست دەچێت و لە جووڵەی ڕووداوەکان دادەبڕێت، چونکە
هەر چیرۆکێک پێوەندیی بەوانەی تریشەوە هەیە. وەک دەڵێن تێگەیشتن
لە ڕۆمانی تۆ زەحمەتە کە من پێم وایە ئەم ڕیتمی گێڕانەوەیە
پێویستی بە ڕیتمی تایبەتی خوێندنەوەیە. ئەم کردەیە زیاتر لە
تەقینەوە دەچێت کە هێشتا شوێنەواری تەقینەوەیەک کاڵ نەبووەتەوە،
دەنگی دانەیەکی تر دەبیستین. بۆ نموونە لەگەڵ گەیشتنی پڵنگەکەدا
تەقینەوەیەکی گەورە هەم لە دەرەوە و هەم ل□ نا□و□وەی
کارەکتەرەکاندا ڕوو دەدات. مێژووی خانەوادەکە دەچێتە دۆخێکی
ترەوە. فەرەیدوون دوای ئەو هەموو ساڵە گەڕاوەتەوە زێدی خۆی و
دیسان ون دەبێتەوە، بەڵام پزیشک زێوێ بە جێ دەمێنێت و ژیانی خۆی
لەم شارەدا دەست پێ دەکات. سکیشی بە ڕێشارەوە هەیە. وەک بڵێی
پڵنگەکە کە ناوی نامۆکۆی لێ دەنرێت، شوێنی فەرەیدوون بگرێتەوە.
هەر بە ڕاستی ڕێشار بە کوڕی نامۆکۆ دادەنێن. ژیرکۆ هۆشکۆزادە
ناوی کەرێکە و هەڵسوکەوتەکانیشی هیی مرۆڤن. دەکرێت لە ڕۆمانەکەدا
زۆر نموونەی تر بهێنینەوە کە ئاماژە بەو تەقینەوانە دەکەن. ئایا
ئەم شڵەژان و هەڵچوونە، ئەم هەڵبەزین و دابەزینە بۆ ئەوە
دەگەڕێنەوە کە هەم بابەتەکان ئاسایی نین و هەم کارەکتەرەکانیش؟
ل□ پشت ئەم هونەری ڕیتمەوە چ ئەزموونێکی تایب□ت هەیە؟

کاروان کاکەسوور:
لای من ڕیتم بایەخێکی زۆری هەیە، ئەگەر نەڵێم خەیاڵ، بیرکردنەوە،
خوێندنەوە و نووسین ڕیتمن، تەنانەت ڕێ بە خۆم دەدەم بڵێم ڕۆمانی
فرەدەنگ بریتییە لە ڕیتم. کاتێ دەستم دایە نووسینی چیرۆک، دوو
کۆسپ، یان دوو پرسیارم هاتنە ڕێ. یەکەم، چۆن بنووسم؟ دووەم، چۆن
کات بە کار بهێنم؟ پێشتر هەر بۆ خۆشی هەندێک شتم دەنووسی، بەڵام
ناوی چیر□ک□م لێ نەدەنان، بەڵکوو زیاتر لە شێوەی نوکتەدا
دەرمدەبڕین. بۆ هاوڕێ و هاوپۆلەکانم دەگێڕانەوە. هەر هێندە
بڕیارم دا چیرۆک بنووسم، ئەو دوو پرسیارە ڕایانگرتم. خێرا
تێگەیشتم چیرۆک وەک نوکتە نییە، تا ڕاستەوخۆ بیگێڕمەوە، بەڵکوو
دەربڕینی ناڕاستەوخۆ و لەتکردنی کات دەخوازێت. کۆمەڵێک سەرچاوەم
ل□ بارەی زمان و کاتەوە بە دەست هێنان. ئەگەر پێشتر هەم بە کوردی
و هەم بە عەرەبی وەک خوێنەرێک ئەوانەم دەخوێندن□و□، ئێستا دەمەوێت
وەک چیرۆکنووسێک زیاتر لەو بارەیەوە بزانم.

لە سەرەتای حەفتاکانەوە چەند نووسەرێکی کورد لەوە بە ئاگا هاتنەوە، کە شێوازی گێڕانەوەی زنجیرەیی بە سەر چووە و دەبێت گێڕانی تەدا بکەن. هونەری گێڕانەوە چووە ئاستێکی ترەوە و مێژووی چیرۆکمان پێی نایە قۆناغێکی نوێیەوە، تەنانەت هەندێک چیرۆکنووس دەستکاریی بەرهەمەکانی پێشووی خۆیان دەکرد و بە شێوازێکی کاریگەرتر دایاندەڕشتنەوە. لە دووی ناوەندیدا بووم، کاتێ (ڕستەک زەنگیانەی ئاوی)ی (حەمەفەریق حەسەن) دەرچوو، کە نەک شێوازی گێڕانەوەی، بەڵکوو ناونیشانەکەیشی ئاماژەیەکی ڕوونە و پەیمان دەدات هونەری نووسین بایەخی پێ دەدرێت. زمانی گێڕانەوە چووەتە ئاستێکی باڵاتر. چیرۆکەکە پەیوەندیی ڕاستەوخۆی بە موور و زەنگیانەوە نییە، وەک ئەوەی لە کۆتاییی هەشتاکاندا نووسەرێکی سەر بە دەستگەی بەعس گاڵتەی پێ دەکرد، بەڵکوو ئاماژەیە بە دڵۆپەفرمێسکەکانی (نازەنینی حەمە گەرمیانی). لە دنیای ئەدەبدا، کە دنیای ئاماژەیە، شتەکان بەسەر گەورە و بچووک، بایەخدار و بێبایەخ دابەش نابن، بەڵکوو هونەری نووسین، کە خاوەنی لۆجیکێکی تاکانەیە، هەڵیاندەوەشێنێتەوە و بە شێوازی خۆی دایاندەڕێژێتەوە.
لێرەدا شتە ورد و بەلاوەنراوەکان زیاتر دەبنە جێگەی سەرنجی هونەرمەند. ئایا نووسەری داهێنەر ناتوانێت لە ڕێی زەنگیانەوە داهێنانی گەورە بکات؟ ئەو چیرۆکنووسە لە ناوەڕاستی حەفتاکاندا بایەخی بە ئاماژەناسی داوە، بەڵام دیارە لە هەر سەردەمێکدا کەسانێک هەن ئاوا بڕواننە داهێنان، تا دنیای شمەک و هیی ئاماژەیان لە تەکدا ببن. سەرەتا ئەو کۆمەڵەچیرۆکەم تەنیا وەک ئەوە دەخوێندەوە، کە بە زمانێکی جیاواز نووسراوە، دەنا لە تەکنیکەکانی نەدەگەیشتم، بەڵام دواتر پێیان ئاشنا بووم. بەشێکی ئەو چیرۆکانەی لە گۆڤاری نووسەری کورددا بڵاو کراونەتەوە، تا ئەمڕۆیش هێزی هونەریی خۆیان پاراستووە. (دووربین)، (جیهانێکی تایبەت) و (قاوغەشقارتە) هەژاندمیان. دەتوانم (ئەحلام مەنسوور)، (حسەن عارف)، (ڕەووف بێگەرد)، (عەبدولڵا سەراج)، (محەمەد موکری)، (شێرزاد حەسەن) و (سەڵاح عومەر) بە نموونە بهێنمەوە، کە بایەخیان بە هونەری گێڕانەوە داوە، بەڵام دواتر چەند هێزیان خستووەتە بەر ئەو ئەزموونەیان و تا چ ئەندازەیەک گێڕانیان بەسەردا هێناوە، ئەوە قسەی تر هەڵدەگرێت.
پێچەوانەی ئەوانەی پێیان وایە خوێندنەوەی کتێبی تیۆری لە نووسینی ئەدەبیدا بایەخی نییە، من زۆر سوودم لە هەندێکیان بینی. ئایا بەرهەمەکانی (جیرار جینێت)، (تەدۆرۆڤ) و (ئومبێرتۆ ئیکۆ) هەر لە بارەی ڕیتمەوە گرنگ نین و کۆمەکی ڕۆماننووس ناکەن، تا جیاواز بنووسێت؟

ئەوەی لەو سەرەتایەدا پێی گەیشتم، ئەوە بوو، کە ڕیتمی خێرا واتە بازدان بەسەر ئەو ڕووداوانەی بایەخێکی ئەوتۆیان نییە، لە کاتێکدا ڕیتمی خاو بریتییە لە هەڵوەستەکردن لەسەر ئەو بابـەتانەی گرنگن و نووسەر دەیەوێت تیشکیان بخاتە سەر، بەڵام هەوڵم دا ئەم ئاستەیش تێبپ□□□ن□م و مانــای دیکە هەر لە چەمکەکەدا بــدۆزمەوە. گەیشتمە ئەوەی بڵێـم ڕیتـم بــریتییە لە تێکڕای ئەو جــووڵەیەی تــوخمە جیاوازەکان دەیخەنە دەقەکەوە، بەو مانایەی تا ژمارەی ئەو توخمانە زیاتر بێت و لە ئاستی زماندا جیاوازتر دەیانببڕم، ڕیتمەکە پتر هێز پەیدا دەکات و زیاتر بابەتەکان دەهەژێنێت. بە مانایەکی دی، ڕیتم هونەری ئاوێتەکردنی توخمە جیاوازەکانە، کە ئەمە تەنیا لە ڕێی جووڵەوە دێتە دی. ئەو جووڵەیە گۆڕان بەسەر شێوە و ئەرکی توخمەکاندا دەهێنێت. هێزی جووڵە پێوەستە بە شێوازی بەکارهێنانی زمان و گۆڕینی ڕێڕۆی کات لە ئاستی فیزیکییەوە بۆ ئاستی دەروونی، یان دەکرێت بڵێم لە دۆخی گشتییەوە بۆ دۆخی تایبەت. هەوڵم دا ئەم دوو خــاڵە لە بەرچاو بگــرم. خۆشبەختــانە ئەو نووســەرانەی پێیــان سەرسام بووم، تا ئەمڕۆیش لە بواری زماندا شارەزان و بە کوردییەکی پوخت دەنووسن. کاتێ دەمویست ڕستەیەک دابڕێژم، وشەی گونجاوم بە کار دەهێنا. چەند جارێک دەمخوێندەوە، ئاخۆ هیچ گرێیەک دروست ناکات. وشەیەکم بە یەکێکی دی دەگۆڕی، یان کار دەگەیشتە ئەوەی تەواوی ڕســتەکە لا ببەم و دانەیەکــی تــری بخەمە شــوێن. ئەگەر بۆ نموونە دوو وشەی (بەڵام) لە نزیک یەکەوە بن، ڕیتم دەشێو□ن. وشەی (کە) زووزوو یەخەم دەگرێت. پێویستە ڕێ لەم گرفتە بگرم، تەنانەت وشەی (چونکە) دەکەمە (چونکوو)، یان (چونکێ)، تا دەنگی (کە) لەوە زیاتر ڕیتم خاو نەکاتەوە. کاتێ ناو لە کارەکتەر دەنێم، خۆم لەوانە دەپــارێزم، کە (ســەر)، (بە) و (کە)یــان تێــدان، چــونکێ هەرســــێکیانمان زۆرن. پریپۆزیشنــــی وەک (لە)، (بە)، (پێ)، (لێ) زووزوو دەردەکەون. چاکترە ڕستەکانم وا دابڕێژم، زۆر ئەوانە لە خۆ نەگرن. ئینجا ئەزموونەکەم گەیشتە ئەوەی چیرۆک بە ڕابوردووی دوور نەگێڕمەوە، بەڵکوو پەنا ببەمە بەر ڕانەبوردوو، چونکێ (چووبوو)، (خواردبــوو)، (نووســتبوو) و هیــی دیکە ڕیتــم خــاو دەکەنەوە، لە کاتێکدا لە دۆخی ڕانەبوردوودا ئەو (بوو)انە نامێنن. (دەچێت)، (دەخوات)، (دەنوێت) و… هتد.

ئەمە لە بــواری زمانــدا، بەڵــام لە بــواری کاتیشــدا ئەزمــوونێکی تــایبەتم بە دەســت هێنــا و هەوڵــم دەدا زیــاتر پەرەی پێ بــدەم. گوتــارێکم لەژێــر ناونیشــانی (کــات وەک پرســیارێکی شەڕانگێــز لە ئەزموونی مندا)دا نووسیوە و تێیدا باسم لەوە کردووە چۆن ئەم تێگەیشتنە لە بەرهەمەکانمدا ڕەنگی داوەتەوە. ویستوومە مامەڵەیەکی

جیاواز لەگەڵ چەمکی کاتدا بکەم، کە هەر لە سەرەتاوە تەکنیکی لەتلەتکردنم بە کار هێناوە. ئەوە بە فراگمێنتەیشن ناسراوە و لە ئەدەبی گێڕانەوەدا بایەخێکی بەرچاوی هەیە. (باشلار) لە کتێبی (دایەلێکتیکی کات)دا وا دەڕوانێتە ڕیتمی کات، کە هەبوونی پەیوەندییە لەنێوان دیاردەکاندا. پێ لەسەر ئیستاتیکای میوزیک و شیعرییەت دادەگرێت، کە فرەیی بەرهەم دەهێنن.
لە زۆری خوێندنەوەی تیۆریی گێڕانەوەوە چەمکی قرتاندن، یان بڕین (Elision)، دیمەن (Scene)، وەستان (Pause)، چڕکردنەوە، یان کورتکردنەوە (Summary)، فلاشباک، فلاشفۆروەرد و زۆری ترم ناسین، کە هەر یەکە لەوانە یاریمەتیدەرن لەوەی چۆن نووسەری ئەدەبی گێڕانەوە کردەی گێڕانەوە بە شێوەی هونەری بباتە ڕێوە، بەڵام ئەوانە قاڵب و کێشە نین، بەڵکوو پەیوەستە هەر نووسەرێک بە ڕێی تایبەتی خۆی کاریان پێ بکات. بە نموونە سوودی زۆرم لە هونەری قرتاندن بینی، کە سێ جۆری هەن، ئاشکرا، نهێنی و گریمانی. من زیاتر پەنا بە دووەم و سێیەمیان دەبەم. هەوڵ دەدەم هەمیشە بۆشاییەکی گەورە بە خوێنەر جێ بهێڵم، تا خۆی شتەکان بهێنێتە بەرچاو و لێکیان بداتەوە. ئەو تێگەیشتنە کەمێکی ڕۆمانووس دەکات چۆن بابەتە بەڵاوەنراو و کارەکتەرە پەراوێزخراوەکان بخاتە ئاستی هونەرییەوە، تا مانای تریان تێدا بدۆزێتەوە. ڕیتم تەنیا هەڵچوون نییە، بەڵکوو داچوونیشە. وەک چۆن هاوار و قیژەیە، ئاوها بێدەنگی و هێمنییشە.
(ئیکۆ) لە کتێبی (پیاسە بە دارستانی گێڕانەوە)دا بایەخ بە چەمکی (ئارامبوونەوە) دەدات لە کردەی گێڕانەوەدا، کە زەوینە بە خوێنەر خۆش دەکات، تا چاکتر ڕێ بچێت و لە شڵەژانی ناپەیوەست ڕزگار ببێت. ئەگەر بڕیارە شتێکی گرنگ و کاریگەر ڕوو بدات، با بایەخ بە هونەری ئارامبوونەوە بدەین. لەگەڵ ئەو بۆچوونەی (ئیکۆ)دا هاوڕام. دەڵێم دەقی فرەدەنگ و فرەئاراستە بە ئەندازەی هەڵچوون ئارامیش دەگرێتە خۆی. من خۆم لە سەرەتای تەمەنی نووسینمەوە تا ئەمڕۆ بایەخ بە کۆمیدیا دەدەم. جاری وا هەیە لە گەرمەی تراجیدیادا پەنا بە توخمی گاڵتە دەبەم، کە لە ڕۆمانی فرەدەنگدا هەموو چەقەکان تێک دەشکێنرێن. هەر کاتە لایەنی ڕژدی دەبێتە چەق و دەیەوێت دەقەکە داپۆشێت، لە ڕێی گاڵتەوە گۆڕان بەسەر ئەو دۆخەدا دەهێنم. لێرەدا هونەری دایەڵۆگ دەردەکەوێت، کە پێشتر یەکێ لەو چەمکانەی ئاماژەمان پێ کرد، دیمەن بوو. کاتێ دەڵێین دیمەن، زیاتر مەبەستمان لە دایەڵۆگە، کە قەبێژەر (نارەتەر) بە لاوە دەنرێت و کارەکتەرەکان خۆیان چ لە ڕێی دایەڵۆگی دەرەکی و چ لە ڕێی مۆنەڵۆگەوە خۆیان دەردەبڕن.
ڕۆمانووسی ئەزموونگەر سوود لە هەموو دۆخە جیاوازەکان دەبینێت و

هەر لەڕێیشدا شتە شاراوەکان دەدۆزێتەوە. ئەو شتانەی لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا زەقن و مانایان ئاشکرایە، لە نووسینی ڕۆمانی هونەریدا جێگەی بایەخ نین و خزمەتی ڕیتم ناکەن، بەڵکوو هونەری ڕۆمان ئەوە دەخوازێت لایەنی شاراوەی ئەو شتانە بدۆزێتەوە، کە ئەمەیش گەڕان بەسەر زماندا دەهێنێت، بەهۆی نهێنییەکان دەردەبڕێت و ئەوانەیش لای خوێنەر ناسراو نین. هەر لەڕێیشدا پێوەندیی نێوان نووسەر و خوێنەر دەگۆڕێت. بە مانایەکی دی، خوێنەر لەوە دەردەچێت پەیامەکی ڕوونی لەو نووسەرەوە پێ بگات، بەڵکوو بە ناچاری دەچێتە ئاستی ڕەخنەوە و دراوەکان لێک دەداتەوە. (ماریۆ بارگاس یۆسا) لە کتێبی (ددانپێدانانی ڕۆماننووسێکی لاو)دا دەڵێت ئەگەر پێت بڵێن ڕۆمانی (مەتامۆرفۆسیس)ی (کافکا) باس لەوە دەکات چۆن فەرمانبەرێک بە زیندەوەر دەگۆڕێت، ڕەنگە بە دەم باوێشکەوە بڵێیت ئینجا کاتی خەم بە خوێندنەوەی ئەم شتە پووچە ناکوژم، بەڵام کاتێک دەیخوێنیتەوە، هونەری باڵای ئەو دەقەت بۆ دەردەکەوێت.
تۆ لە پرسیارەکەتدا ڕیتمی ڕۆمانەکە بە ئەوە دەگەڕێنیتەوە، کە نە بابەتەکان ئاسایین و نە کارەکتەرەکانیش. کارەکتەری پەراوێزخراو وەک ڕەخنەدەزی ئایرلەندی (فرانک ئۆکۆنەر) لە کتێبی (دەنگی تاک)، یان (دەنگی تەنیا)دا، کە لە سەرەتای شێستەکاندا نووسیویەتی، پێی وایە ئەوانە بزوێنەری چیرۆکی نوێن. هەوڵی داوە لە ئەدەبی گێڕانەوەدا بایەخ بە ئەو کارەکتەرە بەلاوەنراوانە بگەڕێنێتەوە. لەم ڕووەوە نموونە لە بەرهەمی (چیخۆڤ)، (تۆرگنێف)، (جۆیس)، (فۆکنەر)، (هەمینگوای) و هیی دیکە دەهێنێتەوە. دواتر ڕەخنەدەز و توێژەران بە تایبەتی لەگەڵ بەهێزبوونی شەپۆلی پۆستمۆدێرندا زیاتر بایەخی ئەوانەیان لە بەرچاو گرت. لە بەرهەمەکانی پێشوومدا کۆموزەر لەوە دواوم، بەڵام هەندەی پێوەندیی بە ڕیتمەوە هەبێت، دەڵێم بەوەدا ئەو کارەکتەرانە سەر بە دامودەستگەی فەرمی نین و دەکەونە دەرەوەی سیستەمەکانەوە، ئەوە بە خەسڵەتی ڕەایی، دڵەڕاوکێ، نیگەرانی، شڵەژان و هیی دیکە دەناسرێنەوە، بۆیە ئەمانە جووڵە دەخەنە هەر ئاڕاستەیەک، کە پەیوەستە بە سیستەمی دامودەستگە کۆمەڵایەتییەکانەوە. بوونی ئەوانە لە ئەدەبی گێڕانەوەدا وا دەکات گەڕان بەسەر سیستەمی کات و شوێندا بێت، بەهۆی لە دەرەوەی شوێنی ئاسایی و ناسراودان. ئینجا پێبەندی کاتی دەرەکی نین، بەڵکوو بەپێی کاتی ناوەوەیان دەجووڵێن. شڵەژان و نیگەرانی پێوەندییان بەو تێگەیشتنەوە هەیە، کە کارەکتەر لەگەڵ ئەو ئەنجامانە ڕێک ناکەوێت وا بە دەست هاتوون، بەڵکوو هەوڵ دەدات گومانیان تێ بخات و هەڵیانبوەشێنێتەوە.
من خۆم هەر لە سەرەتای تەمەنی نووسینمەوە بایەخم بەم جۆرەی

کارەکتەر داوە، بۆیە گەلێجار تێگەیشتن لە دنیایان وەک لە پرسیارێکەتدا هاتووە سەختە. دیارە ئەو بەرهەمەی بە سەختی دەنووسرێت، بە سەختییش دەخوێنرێتەوە. ئەرێ خوێندنەوەی ڕۆمانی نوێ کەی سەخت نەبووە؟ واز لە (جۆیس) بهێنە، کە دەستگەکانی چاپ ئامادە نەبوون ڕۆمانەکانی چاپ بکەن، بەڵکوو وەرە لای (فۆکنەر)، کە شانزدە ساڵ دوای چاپکردنی ڕۆمانی (ژاوەژاو و تووڕەیی)دا ناچار دەبێت پاشکۆی کۆمپسۆن (Compson Appendix) بخاتە بەرچاوی خوێنەر، تا هەندێک شت لەبارەی دەقەکەوە بڵێت، چونکە بۆی دەرکەوتووە تێگەیشتنی ئاسان نییە. ژمارەیەکی کەمی لێ فرۆشراوە. ڕۆمانی (گەڕان بە دوای کاتی گومبوو)ی (پرۆست) سەرەتا چاپ نەدەکرا، گۆیە لە وەسفدا نغرۆیە، بەڵام ئەو وەسفە بەوە دەناسرێتەوە، کە ڕیتمی ژیان دەگرێتە خۆی. دەکرێت سەرجەم بەرهەمی (پرۆست) لەژێر ناونیشانی ڕیتمدا جێ بکەینەوە، کە وەک گوترا ڕیتم خودی ژیانە. ئەگەر کتێبی (بەرەو ڕۆمانی نوێ)ی (ئالان ڕۆب گرێ) بخوێنینەوە، دەبینین ئەم شێوازە سەرەتا لە فرەنسادا دراوەتە بەر توانج و پەسەند نەکراوە. ئەمە بە مێژووی ڕۆماندا تێدەپەڕێت و دەگاتە ئەمڕۆ. ناکرێت ڕۆمانی فرەدەنگ، کە ئەو هەموو ئاڕاستە جیاوازە پێکی دەهێنن، بە ئاسانی خۆی بە دەست خوێنەرەوە بدات. لای ئێمە گەلێجار ڕۆماننووس بە شانازییەوە دەڵێت ڕۆمانەکانم زۆریان لێ فرۆشراون، بە مەرجێ ئەمە هێشتا مێژوویەکی درێژمان لەم ڕووەوە بە ڕێ نەکردووە و ئەزموونی گەورەمان بە دەست نەهێناوە، بەو مانایەی خوێندنەوەی ڕۆمان کەمەڵێک ئاڕاستەی جیاوازی نەگرتوون و شتی جۆراوجۆری تاقی نەکردوونەتەوە. هەڵەیەکی لۆجیکییە، کاتێ زۆریی ژمارەی خوێنەر دەکرێتە پێوەر بۆ ئەوەی چ ڕۆمانێک داهێنانە. ئایا ئەو خوێنەرانەی ڕۆمانێک بە داهێنان دەزانن، کاتێ بە نموونە دەگەنە (گورگی دەشت)ی (هێرمان هێسە) چی دەڵێن؟ ئەرێ مانای وایە ئەم ڕۆمانە لاوازە، بۆیە ئەو خوێنەرانە گوتەیان لێ وەرنەگرتووە و بڵاویان نەکردووەتەوە؟ هەندێجار گوێت لە ڕۆماننووسان دەبێت، کاتێ دەڵێن پێویستیان بە لایەنی تیۆری نییە و دەتوانن بەبێ ئەوەیش بنووسن. ڕاستییەکەی ئەوانە حیکایەت و ڕۆمانیان تێکەڵ کردوون، کە ئەگەر بە (جینێت) و ئەوانەی تریش بگەڕێینەوە، دەبینین هونەری ڕۆمان بریتییە لە تێکشکاندنی پایەکانی حیکایەت و داڕشتنەوەی لە دنیای ئاماژەدا، نەوەک دەستپێوەگرتنی. ئەم تێکشکاندنە بریتییە لە بەکارهێنانی تەکنیک و فێڵەکانی گێڕانەوە، کە ئەو کردەیە زمانێکی ئاڵۆز دەهێنێتە گۆڕێ و خوێنەرێکی وریایش دەخوازێت، خوێنەرێک توانای دایەڵۆگی هەیە و بەو تێگەیشتنە جیاوازەی توخمەکان ڕاڤە دەکات. بە مانایەکی دی، ڕیتمی دەق ئەوە دەسپێنێت خوێنەر چۆن و

لە چ ئاستێکدا بیخوێنێتەوە.
لەم ڕۆمانەیشدا هەوڵم داوە ئەم ڕیتمە بپارێزم. تۆ نموونەی (نامەکە) و (ژیرکە هەشکەزادە)ت هێناوەتەوە، کە ئەمیان پڵنگ و ئەویان کەرە؛ گێڕانکاری بەسەر ڕیتمی گێڕانەوەدا دەهێنن و دۆخێکی تری کارەکتەرەکان پێشان دەدەن. ڕۆمانی فرەدەنگ دایەلۆگییە. هەر بە ڕاستی (باختین) چەمکی دایەلۆگیزم بەو مانایە بەکار دەهێنێت، کە بریتییە لە بەریەککەوتنی دەنگە جیاوازەکان لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا. ئەمەیش وا دەکات شتەکان یەک مانا وەرنەگرن، بەڵکوو لە ڕێی ئەو پەیوەندییانەوە مانای جۆراوجۆر بە دەست بهێنن. ئەوە ڕووبەڕووبوونەوەی چەمکی حەقیقەتە، کە بە تایبەتی لە (نیتشە) و (هایدیگەر)ەوە تێگەیشتنی جیاواز لەم ڕووەوە دێتە پێشە، کاتێ هەر یەکەی بە شێوازی خۆی ڕەخنە لەو تێگەیشتنەی (ئەریستۆ) دەگرێت، کە لە هاوڕێکیی نێوان شتەکاندا بەرجەستەیە و بە مێژووی فەرمیی فەلسەفەدا ڕۆچووە. لە کتێبی (ئاماژە فەلسەفییەکانی شێواز و شێوازناسی)دا هەوڵم داوە بەو وردی ئەم چەمکانە لێک بدەمەوە. گۆڕەپانی ڕۆمانی فرەدەنگ وەک بەردەوام گوترا دەتوانێت زۆرترین توخمی جیاوازجیاواز بگرێتە خۆی. دنیای مرۆڤ و هیی ئاژەڵ دژی یەک نین، بەڵکوو پڕن لە خانەی هاوبەش. ئەگەر بە تیۆریی پەرەسەندن بگەڕێینەوە و چەمکی (لوکا: LUCA) بخەینە بەرچاو، کە پێمان دەڵێت هەمووان یەک باوانی هاوبەشیان هەیە، ئەوە دەکرێت بڵێین مرۆڤ و ئاژەڵ لە یەک دانەبڕاون. لە گفتوگۆیەکی دیکەی تەدا گوتوومە (نیتشە) پێی وایە غەریزەی ئاژەڵییانە بوونێکی بنەڕەتییانەیە لە مرۆڤدا. بە حەقیقەتی سەرەتایی لە سروشت (primal truth in nature) ناوی دەبات. شارستانییەت لەپەناوی بەهای ساختەدا ئەم غەریزەیەی سەرکوت کردووە. ئەمە مانای ئەوەیە مرۆڤ حەقیقەتی خۆی لە دەست داوە و دەستی بە حەقیقەتی ساختەوە گرتووە. هەر یەک لە (فرۆید) و (دولووز)یش بە شێوازی خۆی لەم بابەتەی کۆڵیوەتەوە، کە لێرەدا بە پێویستی نازانم لەوە زیاتر بڕۆم، مادام پێشتر هەوڵم داوە بە وردی باسی بکەم. هەندەی پەیوەندیی بەم ڕۆمانەوە هەبێت، ئەوە هەبوونی ئاژەڵەکان ئەو چەقە تێک دەشکێنێت، کە لە مرۆڤدا بەرجەستەیە و هەموو بوونەوەرەکانی دی بە لاوە دەنێت. ئاژەڵ لەم ڕۆمانە و ئەوانەی دیکەیشمدا کارەکتەرن، کە مانای وایە ئەرکیان لە ئەستۆدایە و دەنگیان دەبیسترێت. ئەو دەنگانە بەر هیی تر دەکەون و جیاوازی دەخەنە دەقەکەوە. لە بەریەککەوتنی دەنگەکاندا حەقیقەت تێک دەشکێت و پارچەکانی لەو گۆڕەپانەی دەقدا بڵاو دەبنەوە، کە لەمەوە خوێندنەوەی جیاواز دەهێننە گۆڕێ. دەمەوێت لێرەدا ئاماژە بەم گفتوگۆیە بدەم، کە لە نێوان (پارێزا) و (هەڵانە)دا دەکرێت:

_ ئەرێ شتێکی سەیر نییە، دادە هێلی، مر□ق م□□ بۆ پڵنگ سەر ببڕێت و کەوڵی بکات؟

(هێلانە) وەڵامی دایەوە:

_ پڵنگێک کێو جێ بهێڵێت و بگاتە شار، پێویستە لە بیری بچێتەوە ئاژەڵە.

کەمێک بیری کردەوە و گوتەکەی بە شێوەیەکی دی داڕشتەوە:

_ دەی، شتەکە وەها یە، پارێزا. دەبێت ئەو هەندێک دەست لە ئاژەڵبوونی خۆی هەڵبگرێت و ئێمەیش کەمێک دەستبەرداری مر□قبوونی خۆمان ببین، تا لەو ناوەڕاستەدا بە یەک دەگەین، دەنا لە یەک ناگەین.